

УДК 616.98:578.825.12-06:616.5-056.3-092

© Ю.І. Бондаренко, О.В. Бакалець, С.В. Дзига, 2012.

ПАТОГЕНЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АЛЕРГІЧНИХ ДЕРМАТОЗІВ НА ТЛІ ЦИТОМЕГАЛОВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ

Ю.І. Бондаренко, О.В. Бакалець, С.В. Дзига

Тернопільський державний медичний університет ім. І.Я. Горбачевського, кафедра патологічної фізіології (зав. – проф. Ю.І. Бондаренко), м. Тернопіль.

PATHOGENETIC ASPECTS OF DEVELOPMENT ALLERGIC DERMATOSES WITH THE CYTOMEGALOVIRAL INFECTION

Yu. I. Bondarenko, O. V. Bakalets, S. V. Dzyha

SUMMARY

Detected changes in the immune system in patients with chronic allergic dermatoses and the influence of cytomegalovirus infection to this changes. Found that IgE-independent type of reaction (cytotoxic, immunocomplex and (or) cell-mediated) is dominant (at 71.7%) in patients with allergic dermatoses. The IgE-dependent (reagin) type most often found in patients with cytomegalovirus infection.

ПАТОГЕНЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ АЛЛЕРГИЧЕСКИХ ДЕРМАТОЗОВ НА ФОНЕ ЦИТОМЕГАЛОВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ.

Ю. И. Бондаренко, Е. В. Бакалец, С. В. Дзыга

РЕЗЮМЕ

Изучено изменения иммунной системы у больных хроническими аллергическими дерматозами и влияние на них сопутствующей цитомегаловирусной инфекции. Установлено, что у больных аллергодерматозами доминирует (в 71,7 %) IgE-независимый (цитотоксический, иммунокомплексный и (или) клеточно-опосредованный) тип аллергической реакции. IgE-зависимый (реагиновый) тип чаще обнаруживается у больных с цитомегаловирусной инфекцией.

Ключові слова: алергічний дерматоз, алергічні реакції, цитомегаловірусна інфекція.

Вивчення імунологічних механізмів розвитку різних захворювань є одним із основних завдань сучасної медицини. Алергічна реакція несе в собі елементи захисного механізму, оскільки вона намагається локалізувати антигени, що потрапили в організм, утворення імунних комплексів сприяє видаленню антигену з крові і т.п. Разом з тим алергічні реакції викликають пошкодження власних тканин, а це призводить до розвитку алергічних захворювань [3, 8]. Немалий інтерес вчених викликає патогенез алергічного запалення. Слід зауважити, що в розвитку алергічних захворювань беруть участь декілька механізмів. Однак можливе виділення основного, провідного механізму [2].

Доведено, що алергічні захворювання є причиною виникнення імунодефіцитних станів, які, у свою чергу, є підґрунтям для активації опортуністичних інфекцій, однією з яких є цитомегаловірусна інфекція (ЦМВІ). Відомо, що цитомегаловірус (ЦМВ) здатний індукувати гіперчутливість уповільненого типу, формуючи своєрідний синдром взаємного обтяження [2, 7]. Саме тому, метою дослідження було вивчити домінуючі механізми формування алергічної реакції у хворих на алергодерматози шляхом виявлення змін клітинної та гуморальної ланок імунітету, активності загального комплекменту та вмісту циркулюючих імунних комплексів, виявити вплив на ці зміни цитомегаловірусної інфекції.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Обстежено 114 хворих на алергічні дерматози (серед них 25 осіб без супровідної ЦМВІ і 89 хворих, інфікованих ЦМВ). Клітинний імунітет визначали підрахунком субпопуляцій лімфоцитів (методом непрямой імунофлюоресценції з допомогою мишачих моноклональних антитіл). Рівень сироваткових імуноглобулінів класів А, М, G визначали методом радіальної імунодифузії в гелі за Манчіні, Ig E – за допомогою твердофазного ензимного імуноаналізу типу ELISA на тест системах DIAMEB. Концентрацію циркулюючих імунних комплексів (ЦК) досліджували методом преципітації в 10 % розчині поліетиленгліколю з наступним фотометруванням за Ю.А. Гриневиц, Л.Я. Каменець. Активність системи комплекменту (CH₅₀) визначали за 50 % гемолізом.

Наявність ЦМВІ за допомогою кількісного визначення специфічних до ЦМВ IgM та IgG у сироватці крові методом твердофазного ензимного імуноаналізу типу ELISA на тест-системах UBI MAGIWEL™ (США). Підтверджували визначенням ДНК ЦМВ методом полімеразної ланцюгової реакції в плазмі крові та слині на тест-системах „АмпліСенс-50 CMV-500/800-ВКО” (Росія) на ампліфікаторі PERKIN ELMER. Статистичну обробку виконували обчисленням критерію Ст’юдента (t).

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Із 114 пацієнтів у 89 (78,07 %) виявлено антитіла IgM та (або) IgG до ЦМВ. З метою детальної характеристики гетерогенності вірусного інфікування всі пацієнти були розподілені на чотири групи залежно від рівня специфічних анти-ЦМВ антитіл. Серопозитивні хворі склали 3 групи: до I віднесли пацієнтів з підвищеним рівнем IgM і нормальним IgG, до II – осіб з нормальним рівнем IgM і підвищеним IgG, до III – осіб з підвищеними рівнями обох класів анти-ЦМВ антитіл; а групу порівняння склали серонегативні хворі. Наявність цитомегалії підтверджено виявленням ДНК ЦМВ у 69,6 %. Серед серонегативних хворих на ДНК вірусу у біологічних рідинах не було.

У всіх хворих були порушення у клітинній ланці імунного гомеостазу (табл. 1). Встановлено істотне зниження кількості CD3⁺ в усіх трьох групах серопозитивних та серонегативних до ЦМВ осіб порівняно з нормальними показниками на 24,5 % і 27,5 % відповідно, зниження кількості CD8⁺ (на 35,1 % і на 41,1 %, p<0,01). Спостерігалось збільшення співвідношення CD4⁺/CD8⁺ на 48,7 % у хворих, інфікованих ЦМВ, та на 57,5 % у тих, хто цієї інфекції не мав (p<0,001). Причому, серед хворих I групи цей показник був на 18,2 % вище, ніж у хворих II-ї, та на 19,4 % вище порівняно з особами, що належать до III групи.

Таблиця 1

Імунологічні зміни у хворих на алергодерматози (M±m)

Показник	Здорові люди (n=15)	Хворі на алергодерматози				
		Серопозитивні до ЦМВ (n=89)	I група – з IgM до ЦМВ (n=5)	II група – з IgG до ЦМВ (n=38)	III група – з IgM і G до ЦМВ (n=46)	Серонегативні до ЦМВ (n=25)
CD3 ⁺ , %	65,20± 4,80	49,25± 3,41 **	52,40± 1,29*	48,70± 2,14**	49,37± 3,64*	47,28± 2,64 **
CD4 ⁺ , %	38,80± 3,20	35,84± 3,32	39,60± 2,93	35,10± 2,61	36,06± 3,44	34,96± 2,50
CD8 ⁺ , %	20,70± 2,10	13,44± 1,41**	11,80± 1,66**	13,43± 1,55**	13,61± 1,38**	12,20± 1,90**
CD4 ⁺ /CD8 ⁺	1,87± 0,11	2,78± 0,20*** ○	3,40± 0,21*** ◇ □	2,78± 0,13***	2,74± 0,18***	2,95± 0,25***
CD22 ⁺ , %	10,10± 1,00	9,96± 0,88	10,40± 0,87	9,90± 0,91	9,96± 0,86	10,88± 0,92
CD16 ⁺ , %	13,30± 1,80	11,36± 1,10	11,40± 1,51	10,72± 0,98	10,86± 1,26	9,88± 0,90
ЗК, гем.од	285,00± 6,63	180,77± 15,28***	199,40± 22,61**	170,68± 14,57***	186,86± 15,32***	171,84± 14,43***
ЦІК, ум.од	60,90± 1,53	176,77± 14,77***#	148,00± 18,00***##	181,38± 14,36***	175,98± 12,06***##	226,60± 19,90***
Ig A, г/л	1,83± 0,09	2,73± 0,70 ***	2,72± 0,18***	2,80± 0,29**	2,68± 0,25**	2,78± 0,31***
Ig M, г/л	1,46± 0,08	2,60± 0,24***	2,62± 0,20***	2,67± 0,25***	2,55± 0,27***	2,50± 0,30***
Ig G, г/л	10,30± 0,37	11,56± 1,12	11,28± 1,71	11,72± 0,60*	11,46± 1,23	12,52± 0,93*

Примітки: * – p<0,05, ** – p<0,01, *** – p<0,001 порівняно із здоровими; # – p<0,05, ## – p<0,01 порівняно із хворими без ЦМВ; □ – p<0,05 порівняно із хворими, в яких виявлено IgM та IgG до ЦМВ; ◇ – p<0,05; ○ – p<0,05 порівняно із хворими, в яких виявлено лише IgG або IgM до ЦМВ відповідно.

Дефіцит Т-клітинного ланцюга імунітету за рахунок зниження рівня Т-клітин з фенотипом CD8⁺ більш характерний для реакіоного типу алергічної реакції. Хоча зміни кількості регуляторних субпопуляцій Т-лімфоцитів можуть спостерігатись і при імунокомплексному, і при цитотоксичному типах [2, 5, 8].

У серопозитивних хворих на 36,6 %, у серонегативних – на 39,7 % порівняно із здоровими була істотно зниженою активність системи комплементу в сироватці крові.

Погіршення процесів елімінації алергенів демонструвало зростання вмісту ЦІК: в інфікованих ЦМВ зростав у 2,9 разу, у неінфікованих – у 3,7 разу,

$p < 0,001$. Крім того, у серонегативних хворих їх концентрація була на 22,0 % вище порівняно із серопозитивними особами (на 34,6 % та на 22,3 % вище, ніж у хворих I та III груп відповідно). Це може свідчити за наявність імунокомплексного типу алергічної реакції (за реактивного типу їх рівень підвищується незначно) [1, 2, 9].

Неоднозначними були зміни гуморального імунітету. У всіх хворих, незалежно від інфікування ЦМВ, в 1,5 разу зростала концентрація IgA, основним призначенням якого є захист слизових оболонок. В 1,8 разу у інфікованих та в 1,7 разу у неінфікованих збільшувався вміст IgM – антитіл ранньої фази імунної відповіді, які мають високу авідність до крупних антигенів (фагів, вірусів). Концентрація IgG, які краще зв'язуються із простими білковими антигенами, на 17,7 % зростала у серонегативних до

ЦМВ осіб та на 12,1 % – в осіб з IgG до ЦМВ. Зміни концентрації цих класів імуноглобулінів характерні для імунокомплексного та цитотоксичного механізмів алергії [2, 4].

Особливої уваги заслуговує виявлення змін загального IgE, 3 даних, наведених у таблиці 2, впливає, що підвищений рівень IgE характерний лише для частини хворих на алергодерматози (32,6 % серопозитивних та 24,0 % серонегативних до ЦМВ). Але його концентрація в інфікованих ЦМВ хворих у 2,1 разу більша порівняно з пацієнтами без цієї інфекції. Крім того, найнижчий рівень IgE виявлено у хворих I групи, у 3,2 разу та у 3,7 разу менше порівняно з особами, що відносяться відповідно до II та III груп. У групі хворих з нормальними показниками загального IgE істотних відмінностей в його кількості не відмічено.

Таблиця 2

Рівень IgE у сироватці крові хворих на алергодерматози ($M \pm m$)

Критерій	Показник	Хворі на алергодерматози				
		Серопозитивні до ЦМВ (n=89)	I група – з Ig M до ЦМВ (n=5)	II група – з Ig G до ЦМВ (n=38)	III група – з Ig M і G до ЦМВ (n=46)	Серонегативні до ЦМВ (n=25)
Підвищений рівень IgE	n, абс	29	1	13	15	6
	n, %	32,6±5,0	20,0±17,9	34,2±7,7	32,6±6,9	24,0±8,5
	IgE, од/мл	412,66±46,92 *	121,40	385,34±74,43 #	452,25±66,39 #	193,20±11,20
Нормальний рівень IgE	n, абс	60	4	25	31	19
	n, %	67,4±5,0	80,0±17,9	65,8±7,7	67,4±6,9	76,0±8,5
	IgE, од/мл	37,76±3,92	29,23±13,09	39,39±5,37	32,65±3,38	34,73±6,46

Примітки: * – $p < 0,001$ порівняно із хворими, неінфікованими ЦМВ; # – $p < 0,001$ порівняно із хворими, в яких виявлено IgM до ЦМВ.

Таким чином, підтверджується той факт, що імунна система, яка має високий деструктивний потенціал, може не тільки попереджати розвиток захворювань, але і сприяти їх виникненню при неадекватному антигенному впливі або при зниженні здатності до імунної регуляції [3, 6, 7]. При цьому реактивний (IgE-залежний) тип алергічної реакції притаманний лише частині хворих. Він на 8,6 % частіше і більш виражений у хворих, інфікованих ЦМВ, особливо з тенденцією до хронізації вірусного процесу. А у решти пацієнтів алергічний процес реалізується переважно IgE-незалежними реакціями – цитотоксичною, імунокомплексною та (або) клітинно-опосередкованою.

ВИСНОВКИ

1. У всіх хворих на алергодерматози незалежно від наявності цитомегаловірусної інфекції виявлено пригнічення Т-клітинного ланцюга імунної системи, збільшення імунорегуляторного індексу, зростання

функціонального напруження гуморального імунітету (підвищення вмісту Ig A, M, G у крові), зниження активності загального комплементу і підвищення вмісту циркулюючих імунних комплексів.

2. У третини хворих підвищується рівень загального IgE, його концентрація в інфікованих цитомегаловірусом у 2,1 разу вища, ніж у пацієнтів без цієї інфекції.

3. У хворих на алергічні дерматози домінує (у 71,7 %) IgE-незалежний (цитотоксичний, імунокомплексний та (або) клітинно-опосередкований) тип алергічної реакції. IgE-залежний варіант (у 28,3 %) частіше виявляється у хворих з цитомегаловірусною інфекцією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ищейкин К.С. Сравнительное изучение показателей иммунной системы в детей больных атопическим дерматитом и экземой // Украинський журнал дерматології, венерології, косметології. – 2009. – № 2. – С. 58-63.

2. Клиническая иммунология и аллергология: Учебное пособие / Под ред. А.В. Караулова. М.: Медицинское информационное агенство, 2002. -651с.

3. П'ятницький Ю.С. Стан імунної та гепатобіліарної систем у дітей з atopічним дерматитом і корекція виявлених порушень методом системної ензимотерапії: Дис... канд. мед. наук: 14.01.10 / Національний медичний ун-т ім. О.О.Богомольця. - К., 2002. – 190с.

4. Туркевич О.Ю. Функціональні показники шкіри та імунний статус у хворих на професійний дерматоз до та після лікування // Український журнал дерматології, венерології, косметології – 2003. – № 3. – С. 12-14.

5. Хазизов И.Е. Нарушение Т-клеточного иммунитета у больных с экземой, atopическим дерматитом, псориазом // Клиническая медицина. – 1991. – Т. 69, № 10. – С. 36-40.

6. Boguniewicz M, Leung DY. Atopic dermatitis: a disease of altered skin barrier and immune dysregulation // Immunological Reviews. – 2011. –v. 242. – N 1. – P. 233-246.

7. De Benedetto A. , Kubo A. , A Beck L. Skin Barrier Disruption: A Requirement for Allergen Sensitization? / Journal of Investigative Dermatology – 2012. – N 132. –p. 949–963.

8. Minnicozzi M, Sawyer RT, Fenton MJ. Innate immunity in allergic disease // Immunological Reviews. – 2011. – v. 242. – N 1. – P.106-127.

9. Tovey ER, Kemp AS, Almqvist C, Sharland A, Marks GB. Do immune responses to inhaled skin flakes modulate the expression of allergic disease? // Clinical and Experimental Allerg. – 2007. – v. 37. –N 8. – P. 1199-1203.